

JAN HUS ȘI ÎNVĂȚĂTURA SA ¹ ·

MIHAIL DAN

În Cehia, la sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea, creșterea forțelor de producție (dezvoltarea mineritului și a meșteșugurilor), dezvoltarea orașelor, intensificarea relațiilor marfă-bani și dezvoltarea economiei domeniiale, însoțită de masiva deposedare de pământ a țăranilor și de intensificare a exploatării, au dus la o puternică zdruncinare a societății feudale, la o criză a ei, sensibilă atât în lumea satelor, cât și a orașelor cehe. Criza se vedește atât în descompunerea și rivalitatea ce bîntuiau rîndurile vîrfurilor feudale laice și ecleziastice însetate de aur, cât mai ales în situația insuportabilă a sărăcimii satelor și orașelor cehe, care, nemaiputînd îndura jugul, s-au răscolat de nenumărate ori în acest timp. Contradicțiile sociale s-au împletit în Cehia acelei vremi cu cele naționale, lupta maselor populare cehe fiind îndreptată deopotrivă împotriva feudalilor chei, cât și a feudalilor laici și ecleziastici germani, și a patriciatului german, care dominau pe atunci în Cehia toate sectoarele vieții economice, politice, sociale și culturale ale țării.

Ascuțișul largii mișcări populare de puternic conținut antifeudal care a izbucnit atunci în Cehia s-a îndreptat îndeosebi împotriva bisericii romano-catolice, chintesență și consfințire a dominației feudale existente. Biserica romano-catolică posedea numeroase domenii, puse în valoare de munca iobagilor, exploatați acolo mai crunt pe domeniile feudalilor laici. Pe alt plan, prin numeroasele plăți, taxe, daruri etc. luate de la credincioși, prin jefuirea maselor populare în interesul papii și al prelaților mai mari ori mai mici, prin totala descompunere morală a clerului, biserica romano-catolică provoca în rîndurile poporului, alături de sentimentele de ură și de minie, un profund dispreț. Ele au fost întreținute și potențate de predicatori populari, care, trăind în mijlocul poporului și ducînd viața lui, dădeau în pre-

¹ Pentru viața și activitatea lui Hus, în general, vezi J. Macek, *Husitské revoluce hnutí*. Praga, 1952; M. Kratochvíl, *Jan Hus*, Moscova, 1959, și J. Macek, *Jan Hus*, Praga, 1963.

dicile lor expresie revoltei sărăcimii satelor și orașelor cehe împotriva asupririi feudale laice și bisericești și visurilor sale de schimbare din temelii a nedreptei orînduiri.

Pe acest teren a încolțit și învățătura lui Hus, marele reformator ceh. În predicile sale, el dezvăluie și biciuiește cu vehemență decăderea morală a clerului, cruzimea și lăcomia feudalilor, egoismul, trădarea și setea de bani a orașenimii bogate și zugrăvește plin de compasiune, lipsurile și împilarea în care se zbat țărani și orașenimea săracă. Neobosit și neînfricat, el luptă împotriva asupririi și nedreptății sociale și a dominației străine, ca un adevărat fiu al poporului, căruia i-a închinat întreaga sa viață.

*

Jan Hus s-a născut în 1371, în orașelul Husinec din sudul Cehiei, dintr-o familie de țărani săraci. A făcut primele studii în orașul apropiat Prahatice, apoi la Universitatea din Praga. S-a înscris la Facultatea de arte libere, sau, cum se zice azi, Facultatea de filozofie, reușind să obțină în 1393 gradul științific inferior de bacalaureat, acordat pe atunci celor care terminau o facultate, iar trei ani mai târziu, în 1396, gradul științific superior de magistru (în limba cehă *mistr*), acordat celor care își susținuseră disertația și ajunseseră profesori la universitate, grad echivalent azi cu cel de doctor. A continuat apoi studiile la Facultatea de teologie, ajungînd preot în 1401, iar în 1402 ocupă locul de predicator la capela Bethlehem din Orașul Vechi al Pragăi. Profesor universitar, apoi decan al Facultății de filozofie și, la vârsta de 33 de ani, rector al Universității din Praga, Hus împletește tot timpul activitatea de predicator cu cea universitară.

În mediul praghez, Hus găsește deja terenul pregătit pentru lupta sa împotriva nedreptății. Îl pregătise mai ales Jan Milič din Komefiž, care atacase prelații, papii, pe nobili și chiar pe împăratul Carol al IV-lea, „tiranii și asupritorii celor săraci“, făcîndu-i răspunzători de suferințele poporului. Hus trăiește în cercul aderenților „înlăcăratului predicator“ Milič, învață de la Milič, meditează îndelung pe cărțile lui, îi continuă lupta.

Orizontul său ideologic se lărgeste prin citirea operelor reformatorului englez de la Oxford John Wyclif, a cărui critică împotriva ierarhiei ecleziastice și societății feudale răspundea la problemele societății cehe de atunci. Dar în împrejurările social-economice din timpul lui Hus, cînd criza orînduirii feudale din Cehia atinsese apogeul, se creaseră condiții obiective care fac ca doctrina lui Hus să se pătrundă de un puternic conținut social, fac ca el să nu se piardă în subtile și sterile speculații dogmatice, ci să preia și să dezvolte latura socială a învățăturii „doctorului în evanghelie“. De pildă, Hus împrumută de la Wyclif ideea că fiecare om, dacă săvîrșește un păcat de moarte, fie că e senior laic, prelat ori episcop, pierde dreptul de a fi stăpîn, idee care îl va duce la singura concluzie logică: nesupunerea față de tirani.

Activitatea desfășurată de Jan Hus la Praga pînă în 1412, cînd el a trebuit să părăsească orașul, s-a concentrat în predicile de la capela Bethlehem, în lupta pentru Universitate și în lupta împotriva indulgențelor papale. La Bethlehem, *mistr* Jan Hus a desfășurat cea mai importantă activitate, hotărîtoare pentru călirea revoluționară a poporului praghez. De la critica ierarhiei catolice și a feudalilor laici, aici și în această perioadă, reformatorul ceh a evoluat spre critica bisericii romano-catolice ca instituție și a întregii orînduiri feudale spre reformarea lor. „Pani laici — spunea el —, prefăcîndu-se lipsiți, jefuiesc pe țărani lor, punîndu-le dări. Și, ceea ce este mai respingător, prelații bisericii, ca de pildă papii, arhiepiscopii, episcopii, arhidiaconii, abații, canonicii și complicii lor..., își înmulțesc veniturile prin mijloace cu adevărat drăcești”².

În operele sale³ din această perioadă se fac auzite aceleași accente de aspră condamnare a îmbuibăților clericici. În *Tilcuirea credinței*, Hus atacă clerul și pe nobili, care jefuiesc poporul, și ia apărarea bietului sărac, tiranizat din toate părțile. În *Despre cele șase erori*, el contestă superioritatea clericilor în raport cu obștea de țărani și de meșteșugari și-i îndeamnă pe aceștia să nu se supună orbește preoților, iar în *Cartea despre simonie*, cea mai combativă operă a lui Hus, din fiecare frază răzbate repulsia sa față de toți jefuitorii, față de prelați și față de bogăția bisericii. Atacurile lui Hus împotriva ierarhiei bisericești i-au neliniștit pe prelați: ei îl acuză de erezie, arhiepiscopul de Praga cere papii excomunicarea lui Hus, dispune arderea cărților lui Wyclif. Cu toate acestea, Hus își continuă activitatea, masele populare pragheze îl urmează, cu toate anatemele și interdictele pronunțate de papă și de arhiepiscop. Poporul praghez atacă biserici și case parohiale, se dau lupte, tulburările se țin lanț vreme îndelungată, culminînd în 1412 cu lupta lui Hus împotriva indulgențelor papale. Cînd vînzătorii papali ai acestor petice de hîrtie care făgăduiau cumpărătorilor iertarea de păcate au apărut în Praga, ei au fost huiduiți și alungați de popor. Tulburările au continuat pînă în toamnă, cîțiva dintre aderenții lui Hus fiind uciși. De la critica adusă ierarhilor catolici în capela Bethlehem, acum, ridicîndu-se împotriva indulgențelor papale, Hus ajunsese să vizeze un principiu al însași organizării

² În predica *Diliges dominum Deum tuum* din anul 1405 (ed. 5, Flajšhans, *Mistra Jana Husi sebrané spisy*, I, Praga, 1903, p. 151).

³ Operele lui J. Hus au fost editate de K. J. Erben (*Mistra Jana Husi sebrané spisy české*, Praga, I—III, 1865—1867); Fr. Palacký (*Documenta Mag. Joannis Hus, Praga, 1869*); Václav Flajšhans (*Mistra Jana Husi sebrané spisy*, I—VI, Praga, 1903—1908); Jan Sedláč, *Husov traktát de ecclesia*. Olomouc, 1915); D. Š. Schaff (*De ecclesia. The Church by John Huss, translated, with notes and introduction by David S. Schaff, New York, 1915*); Václav Novotný (*Mistra Jana Husi korespondence a dokumenty*, Praga, 1920); B. Ryba (*Sto listu M. Jana Husi*, Praga, 1949); A. Gregor (*Knížky o svatokupectví*, Praga, 1954); J. B. Jeschke (*M. Jan Hus, Postilla*, Praga, 1952); S. M. Thomson (*Magistri Johannis Hus Tractatus de ecclesia*, Cambridge, Mss. 1956 și Praga, 1958); Fr. M. Dobiaš — A. Molnar (*Mistr Jan Hus, O cirkvi*, Praga, 1965). Extrase din opera lui Hus se află în diferite lucrări, printre altele în creștomatia *Nase národní minulost v dokumentech*. Praga, 1954, p. 109—120; J. Macek, *Le mouvement hussite en Bohême*, Praga, 1958, p. 121—177, i d e m, *Jan Hus*, Praga, 1963, p. 151—202.

bisericești. De aceea reacțiunea bisericii a fost de data aceasta mai puternică : asupra lui Hus papa aruncă o nouă excomunicare, agravată cu interdict general, și însuși regele Václav al IV-lea, din motive politice, îl sfătuiește pe Hus să părăsească Praga. În toamna anului 1412, pentru a nu expune poporul praghez unei sângeroase prigoane, Hus părăsi Praga, așezându-se în sudul Cehiei la Kozí Hrádek (Cetatea Caprei).

Se cuvine a menționa aici în câteva cuvinte și lupta dusă de Jan Hus, în perioada pragheză a activității sale, în problema Universității din Praga. Pe atunci această Universitate era dominată de magiștrii germani. Situația aceasta era cu totul anormală, deoarece, deși întemeietorul Universității din Praga, împăratul Carol al IV-lea, o fundase pentru cehi, ea era administrată de germani, așa încât — sub raport cultural — poporul ceh se vedea redus la o situație de inferioritate în propria-i țară. Apoi, deși majoritatea profesorilor și studenților era alcătuită din cehi aderenți ai Reformei, totuși conducerea se afla în mâna profesorilor germani reacționari, care își impuneau totdeauna punctul lor de vedere potrivit reformei. În plus, prioritatea magiștrilor germani la universitate avea o bază de clasă bine definită : ea reflecta în mediul universitar preponderența feudalilor și a patricienilor germani în Cehia, ale căror interese în supremul for cultural le reprezentau magiștrii. Opunându-se preponderenței germane la Universitate, Hus se ridica de fapt împotriva exploataților germani, care, alături de exploatații cehi, țineau sub un jug apăsător masele largi ale poporului muncitor din Cehia. Conștient că succesul luptei sale sociale și naționale, însăși ridicarea culturală a poporului său depind de cucerirea acestei puternice citadele a societății medievale pe care o reprezenta Universitatea, Hus a luptat consecvent pentru restaurarea drepturilor legitime ale poporului ceh la Universitate. Acest lucru a fost obținut în 1409 prin Decretul de la Kutná Hora, care a trecut conducerea Universității în mâinile magiștrilor cehi. Referindu-se la acest eveniment, K. Marx a subliniat în mod deosebit importanța lui pentru larga difuzare a învățăturii lui Hus de la catedra universitară.

Curînd însă veni brutală îndepărtare a lui Hus din Praga și activitatea sa universitară încetă.

Retras la Kozí Hrádek, el continuă, pe cîmp și la poalele pădurilor, să predice chinuțiilor țărani cehi, ridicîndu-se împotriva greului jug feudal, care-i apăsa cu insuportabile sarcini. Timpul rămas liber îl dedică meditațiilor și lucrărilor sale. Aici a scris Hus lucrarea *Despre biserică*, în care atacă poziția dominantă ocupată în societate de papi, de cardinali și de alți prelați. Aici și-a adunat laolaltă, în opera sa *Postilla*, predicile lui, majoritatea cu un clar sens politic, ca unele ce condamnau viața coruptă a clerului, osîndeau simonia și îndemnau la nesupunere față de clerici. Dar, criticînd biserica, Hus ataca totodată indirect înseși temeliiile ordinii sociale, care se sprijinea pe această instituție și era reprezentată de ea. Prin urmare, erau lucrări cu puternic conținut social-politic ⁴.

⁴ J. Hrabák, *Mistr Jan Hus, O cirkvi*, Praga, 1965, p. 11—13 (introducerea).

Lumea catolică, temîndu-se de efectele revoluționare ale învățaturii lui Hus, a plănuit să-l dea pierzării pe „ereticul“ ceh. În 1414 Hus fu chemat în fața conciliului din Constanța pentru a răspunde în fața papii și împăratului de învățăturile pe care le predica. Împotriva dreptății și omeniei, Hus fu pus în lanțuri, aruncat în temniță și chinuit în nesfârșite interogatorii. Toate încercările cardinalilor de a-l face să-și renege convingerile se dovediră zadarnice. Biserica romano-catolică l-a condamnat la moarte. În ziua de 6 iulie 1415, acum 552 de ani, la Constanța (Elveția), Jan Hus fu ars pe rug. Se încorona astfel, prin sacrificiul propriei sale vieți, lupta lui pentru dreptatea celor mulți și obijduiți.

*

Doctrina lui Hus a fost, în esență, reformatoare. El nu a luptat pentru răsturnarea orînduirii feudale, deși s-a ridicat de atîtea ori împotriva nedreptății care domnea în ea. Exprimînd obiectiv interesele maselor populare, el a fost încătușat de limitarea de clasă a orașenimii cehe, al cărei ideolog a fost. Luptînd pentru îndreptarea relelor din orînduirea epocii, el a căutat implicit să ușureze soarta grea a poporului său. Abia ulterior, în cursul războaielor husite, cînd, dînd urmare îndemnului lui Václav Koranda : „A sosit vremea să luăm în mîină spada“, iobagii satelor și săracii orașelor cehe încing spada necruțătoarei răzbunări și pornesc la luptă, învățatura lui Hus dobîndește un autentic și deplin conținut revoluționar.

Și, totuși, în ultimii zece ani ai vieții sale (1405—1415), sub înrîurirea stării de spirit revoluționare crescînde a maselor populare, în doctrina lui Hus se observă o serie de note revoluționare. Acest lucru e valabil dacă ne referim la *democratismul* ei, la caracterul ei popular, la puternicul ei sens politic-social ori la alte trăsături. Democratismul, caracterul popular al învățaturii lui Hus se exprimă în permanenta lui preocupare de a se identifica în tot ce spune și în tot ce face cu interesele poporului, de a vorbi pe înțelesul poporului, de a învăța poporul și a învăța de la popor. Pentru a face educația poporului său — și termenul de educație a avut consecvent, chiar peste așteptările și intențiile lui Hus, un conținut revoluționar — el a tradus *Biblia* în limba cehă, a simplificat ortografia, a scris cărți în limba cehă, și-a presărat predicile cu proverbe și zicale populare. În toate acestea se manifesta cu putere un element cu totul nou, contradictoriu față de mentalitatea medievală a dogmelor, a fixității, a intangibilității sacrosancte a latinei ca limbă de cult. O dovadă că înșiși contemporanii au considerat legătura lui cu poporul, democratismul doctrinei sale, sub perspectiva semnificației ei revoluționare o avem în chiar motivarea sentinței de ardere pe rug. Așa Jean Charlier de Gerson, cancelar al Universității din Paris, prezentînd conciliului din Constanța articolele „eretice“ wiceliste ale lui Hus, spunea : „E clar că față de curajul, încăpățînarea și numărul mare al aderenților acestui arhieretic John Wyclif în Anglia, Cehia și Scoția, trebuie să luptăm împo-

triva lor nu atît cu raționamente complicate, de care ei nu sînt demni, ci cu sentințe judecătorești, căci cu erezia lor, de atîtea ori condamnată, ei se ridică fără rușine împotriva oricărei autorități și bisericești și laice, neagă nu numai temeliile dreptului ecleziastic și civil, ci și pe cele ale celui divin și natural, și, în fine, ei îndeamnă pe oamenii sălbatici și incultți și pe țărani la tot felul de fapte rele și răscoale, și ca atare pe ei îi putem îndrepta mai repede și mai bine prin pedepse decît prin vorbe”⁵. Rezultă de aici că Hus a fost condamnat la moarte nu atît pentru critica pe care a adus-o bisericii, cît pentru faptul că a coborît în masă adevărurile sale, grele de atîtea consecințe revoluționare. Dacă el ar fi rămas un teoretician și un critic de catedră la Universitatea din Praga, al cărei rector a fost la un moment dat, e sigur că sfîrșitul său ar fi fost altul. Dar, folosind amvonul ca tribună de agitație politică, de propagandă revoluționară, chiar dacă conștient el nu viza decît reforma bisericii și îndreptarea societății, Hus a devenit pericolos pentru nedreapta alcătuire socială a vremii.

Aceasta a fost marea lui vină, acesta a fost sensul profund revoluționar al gestului său : a dus în popor adevăruri pline de *conținut social-politic*, cărora într-o formă sau alta le vor da expresie — și într-o formulare încă mai hotărîită — continuatorii operei sale. În esență, opera lui Hus nu e a unui gînditor teolog, ci a unui om politic, adică a unui om care caută reglementarea raporturilor sociale, în care scop critica raporturilor sociale cuprinde cea mai mare parte din opera sa. Atacurile lui se îndreaptă concentric împotriva bisericii ca temelie a orînduirii feudale. Față de pretenția bisericii romano-catolice că papa este locțiitorul lui Dumnezeu pe pămînt, tradiție pe care se baza supremația și autoritatea necondiționată a bisericii „apostolice”, Hus opune teza de caracter revoluționar : papa nu e urmașul lui Hristos, nu are dreptul să stea în fruntea bisericii. „Dacă papa trăiește așa cum nu-i place lui Hristos, atunci e Antihrist, ...și dacă e Antihrist, atunci e hoț și tîlhar”⁶. Dar, dacă papa e „hoț și tîlhar”, merită oare să i se dea ascultare ? Hus răspunde : papa și cardinalii nu trebuie ascultați și poporul trebuie să li se opună cînd hotărîrile lor duc la stoarcerea popoului. Se impunea, pe marginea considerațiilor sale social-politice, o concluzie revoluționară, completată mai departe cu alta de aceeași natură : dacă averile bisericii sînt agonisite din truda și din sudoarea popoului, ele trebuie luate de la ea și date popoului sărac. Atacînd biserica, Hus atacă înseși temeliile orînduirii feudale, deschizînd posibilitatea atacurilor revoluționare și împotriva celorlalți reprezentanți ai orînduirii.

Într-adevăr, Hus a demascat și a atacat atît pe feudali, cît și pe bogații patricieni. Dar el nu merge mai departe de această atitudine de demascare. Chiar cînd vorbește de pedepsirea asupritorilor, el lasă aceasta pe seama lui Dumnezeu, nu pe seama popoului. Iată, de pildă, ce spunea el în acest sens, în cuvinte pătrunse, de altfel, de ură la adresa claselor posedante : „Luați aminte, jefuitori ai oamenilor săraci, asasini, tîlhari și hoți, căci, deși poporul

⁵ J. Macek, *Jan Hus*, p. 126.

⁶ Jan Hus. *Contra Páleč*, ed. V. Flajšhans, *op. cit.*, II, p. 17.

nu vă blestemă, totuși domnul Dumnezeu vă blestemă”⁷. Este la Hus, în raport cu exploatarea laici, o limitare perfect explicabilă în condițiile epocii sale, când din motive tactice socotea că trebuie oarecum să-i menajeze pe feudali și pe negustori pentru a se sprijini pe ei în lupta lui împotriva atotputerniciei bisericii romane. În această direcție, abia după moartea lui Hus ideologia husită a luat un caracter net revoluționar în activitatea urmașului său Jan Želivsky, care a pus problema lichidării nedreptei orînduirii sociale prin violență, prin luptă.

Din învățătura lui Hus și a continuatorilor săi se desprinde și *ideea egalității sociale* și cea a *orînduirii comunitare*. Hus a fost primul gînditor ceh care — e adevărat, într-o formă vagă și în învelișul religios specific epocii — a exprimat această idee mare și nobilă. În concepția lui de colorit religios, oamenii sînt egali în fața lui Dumnezeu, dar, afirmînd originea comună din Adam a tuturor oamenilor, el atrage implicit atenția asupra egalității primordiale dintre oameni, care, evident, ulterior prin inegalitate economică s-a transformat în inegalitate social-politică. Pentru o formulare mai clară a ideii și a tuturor implicațiilor ei pe plan social, în timpul lui Hus nu existau încă premisele necesare. El spune doar: „Toți ne tragem din același pămînt și printr-unul și același obicei din Adam purcedem, toți respirăm același aer și ne ținem pe pămînt prin aceeași putere de grijă cerească, toți, loviți de aceeași mizerie, strigăm către același tată ceresc”⁸. Deci concluzia se impune: de ce nu ar fi toți oamenii egali, de ce unii i-ar supune și asupra pe alții? Este adevărat că Hus nu și-a pus această întrebare, dar simpla formulare a ideii egalității într-o societate rigid ierarhizată, în care cei de sus privesc cu dispreț și suficiență la „ciinii de jos” din truda cărora își agonisesc traiul tihnit și îmbelșugat, rămîne ca o notă revoluționară a doctrinei sale. Urmașii săi i-au dat expresie acestei idei în unele platforme programatice și chiar au căutat s-o traducă în viață în cadrul unor noi înjghebări sociale. Dacă, în condițiile orînduirii feudale, realizarea unei depline egalități sociale, care presupune cu necesitate desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție, nu putea fi concepută, s-au găsit totuși între urmașii lui Hus unii care au tins spre construirea orînduirii comunitare în care toți oamenii să fie egali. Aceștia, cei mai săraci dintre săraci, au fost așa-numiții *picarzi*, aripa cea mai de stînga a husitismului radical. Ei se ridicau împotriva oricărei forme de exploatare, cereau desființarea claselor, a oricărei proprietăți și a familiei și luptau pentru instaurarea unei societăți în care să nu existe proprietate particulară, toți oamenii să fie egali și să trăiască împreună ca frații. Această ideologie revoluționară era, în condițiile epocii, o utopie. Era o utopie pentru motivul că își propunea obiective pentru care condițiile economice nu erau coapte atunci și nu vor fi

⁷ Jan Hus, *O svatokupectvi*, ed. V. Flajšhans, *op. cit.*, V, p. 189.

⁸ Idem, *Vejkład modlitby páně*, ed. K. J. Erben, I, p. 317. Pentru prima oară a atras atenția asupra ideii egalității la Hus Z. d. Nejedlý, *Hus a nase doba*, Praga, 1952; Vezi și M. Machovec, *Husovo uceni a význam v tradici ceskeho naroda*, Praga, 1953, p. 164.

coapte nici mult timp după aceea. Desființarea proprietății private, realizarea comunității de bunuri presupuneau trecerea mijloacelor de producție în stăpînirea colectivității, căci altfel ar fi însemnat să se construiască pe nisip. Or, în condițiile micii producții feudale, ale nivelului scăzut al forțelor de producție, nu existau premise care să permită trecerea la socializarea mijloacelor de producție, singura bază pe care se poate realiza societatea fără clase⁹. Această anticipare în fantezie a comunismului era deci, în condițiile epocii, sortită eșecului. De aceea Engels spune : „...Această tendință de a depăși nu numai cadrul prezentului, ci și cel al viitorului, nu putea avea decît un caracter violent, fantastic, și trebuia la prima încercare de a o aplica în practică să revină la limitele restrînse ale epocii, singurele permise de condițiile de atunci”¹⁰.

Chiar la Tâbor — centrul husitismului radical —, unde mai tîrziu s-a realizat pentru prima oară în istorie, într-o mare măsură, „societatea celor egali”; s-a înfăptuit pentru rațiuni de ordin militar doar comunitatea bunurilor de consum și nimic mai mult¹¹.

Și în ordine culturală doctrina husită a marcat o adevărată revoluție atît prin noua concepție asupra adevărului, cît și prin importanța atribuită rațiunii în procesul cunoașterii; iar prin umanismul său și prin elementele realiste care sub influența husitismului apar în artă, el se definește ca un curent cultural creator, progresist, deschizător de noi drumuri.

Jan Hus a trăit într-o perioadă cînd știința nu era prea dezvoltată și, ca atare, nu existau suficiente premise pentru înfrîngerea misticismului ori a superstițiilor medievale. În consecință, e și el un om al evului mediu : crede în Dumnezeu, admite existența vrăjitorilor și a magiei, chiar dacă nu le propagă. Și, totuși, cîteva elemente din gîndirea sa îl apropie de perioada imediat următoare, „cea mai mare răsturnare progresistă din cîte cunoscuse pînă atunci omenirea...”¹², epoca Renașterii, a dezvoltării uriașe a științei, literaturii și artei, a descătușării personalității umane, a puternicei laicizări a culturii. Sesizăm la el unele trăsături care ne arată că Hus a izbutit să rupă lanțurile ce-l legau de evul mediu, să depășească vremea sa și să devină un om al vremurilor noi, chemate la viață de criza orînduirii feudale, apoi de descompunerea ei și de ridicarea burgheziei. În acest chip, Hus — om al evului mediu — este în același timp, într-o anumită măsură, și un om al Renașterii. El provoacă o spărtură revoluționară în filozofia scolastică, mai întîi prin noua sa concepție, asupra adevărului, prin care el depășește epoca în care trăiește, anticipînd evul nou. Hus consideră că cunoașterea adevărului e posibilă treptat, prin muncă susținută, prin lungi eforturi, prin lupta dintre opinii, prin critică. „De la începutul studiilor mele — spune el — am adoptat

⁹ M. Dan, *Sub flamura Taborului. Mișcarea revoluționară husită*, ed. 2, București, 1964, p. 145.

¹⁰ F. Engels, *Războiul țărănesc german*, ed. 3, București, Edit. politică, 1958, p. 52.

¹¹ M. Dan, *op. cit.*, p. 145.

¹² F. Engels, *Dialectica naturii*, ed. 3, București, Edit. politică, 1966. p. 12.

principiul că, ori de câte ori iau cunoștință de o părere mai dreaptă, îndată o părăsesc pe a mea mai puțin dreaptă și, supus și bucuros, primesc părerea care e mai bine argumentată”¹³. Spre deosebire de învățatura bisericii, care predică credința necondiționată în adevăruri gata date o dată pentru totdeauna în dogme, în concepția lui Hus adevărul este ceva relativ, care trebuie mereu căutat, o simplă etapă pe calea strădaniei continue a omului de a se apropia de adevărul absolut. Punctul său de vedere în raport cu cel medieval-catolic era, evident, revoluționar.

Dar revoluționarismul său merge și mai departe. În căutarea adevărului, el atribuie rolul de bază *rațiunii*, convingerii pe cale rațională. El opune rațiunea autorității bisericii și, recunoscînd marea forță a cercetării raționale, recunoaște implicit posibilitatea nelimitată a cunoașterii umane. Hus era și în acest caz un om al Renașterii, eliberat de sub influența și puterea autoritară, tiranică a bisericii oficiale și a dogmelor ei. Din întunericul oarbei dogmatici el pășea spre aerul proaspăt al cunoașterii raționale, în ultimă instanță științifice. Pentru a înțelege mai bine ce a reprezentat Hus în domeniul gândirii medievale se impune să deschidem aici o mică paranteză. În gândirea medievală, după cum știm, se înfruntau două tendințe, două curente opuse: *nominalismul* (tendința materialistă) și *realismul* (tendința idealistă). Nominalismul considera că noțiunile generale sînt simple nume (*universalia sunt nomina*) ale lucrurilor singulare, că la baza întregii lumi stau lucrurile individuale, ele sînt elementele reale, iar noțiunile generale create de gândirea noastră despre aceste lucruri depind de ele. Nominalismul, recunoscînd că obiectul e factor prim și noțiunea factor secund, derivat, era deci un curent de gândire progresist. Înainte de Hus, nominalismul a cunoscut printre aderenții săi nume celebre în filozofia medievală ca: Jean Roscelin, Roger Bacon, Duns Scot și William Occam. Spre deosebire de nominalism, realismul medieval susținea că universalile (noțiunile generale) au o existență reală (*universalia sunt realia*) și obiectivă și precedă existența lucrurilor individuale, prin urmare realismul filozofic medieval exprima o poziție idealistă. Acest curent de gândire a fost îmbrățișat de Anselm de Canterbury, Toma d'Aquino, Guillaume de Champeaux și alții. Toți aceștia credeau în forța rațiunii umane ca instrument pentru dovedirea dogmelor bisericii oficiale, pentru justificarea în ultimă instanță a exploatării feudale. Ca atare, realismul lor avea un caracter reacționar, conservator¹⁴.

Hus a fost un adept al realismului filozofic medieval. Dar în acest caz avem de-a face cu o situație paradoxală: Hus, luptătorul hotărît împotriva bisericii oficiale și feudalismului, este totuși aderent al unui curent de gândire reacționar! Cum se explică acest lucru? Explicația rezidă în aceea că în perioada de criză a feudalismului cele două tendințe din filozofia medievală și-au schimbat funcțiile sociale. Din progresist odinioară, cînd nominaliștii denunțau exploatarea feudală și oarba supunere autorității biseri-

¹³ Jan Hus, *Obrana Viklefa*, 1411 (F. M. Bartoș, *Co vime o Husovi nového*. Praga, 1946); M. Machovec, *op. cit.*, p. 169).

¹⁴ Cf. M. Machovec, *op. cit.*, p. 229—234.

cești, la începutul secolului al XV-lea nominalismul devenise reacționar, ca unul care acum sta în slujba bisericii, afirmînd că dogmele acesteia nu pot fi dovedite prin rațiune, ci trebuie acceptate ca atare. Aceasta a fost poziția cardinalilor care l-au judecat pe Hus la Constanța. Dimpotrivă, realismul filozofic în epoca de criză a societății feudale, în vremea lui Hus, a dobîndit o funcție progresistă. El exprima aceeași credință în rațiune, dar nu ca în secolele XI—XIII o rațiune înlănțuită de teologie, aservită ei, cum vedem în sistemul de gîndire al lui Toma d'Aquino, ci o rațiune eliberată de sub teroarea și autoritatea dogmaticii medievale, o rațiune îndreptată împotriva bisericii, a orînduirii feudale, o rațiune urmărind subminarea lor, o rațiune care nu mai ține de evul mediu, cufundat în misticism și dogmatism, ci de perioada Renașterii, a eliberării personalității umane de sub tirania bisericii și a gîndirii teologice. Acesta e realismul lui Hus, aceasta e credința lui în rațiune. În acest sens el este incontestabil un precursor al vremurilor noi¹⁵.

Doctrina lui Hus se impune atenției noastre și printr-o altă trăsătură care o face să depășească strîmtele limite ale evului mediu. Este vorba de *umanismul* învățaturii sale. El luptă împotriva concepțiilor clericale medievale, care urmăresc menținerea omului în supunere, în umilintă, îl disprețuiesc și-l desconsideră. El ia apărarea drepturilor și demnității omului, suferă alături de omul de rînd, predică respectul față de acela care e făurarul tuturor lucrurilor. Iubirea lui față de omul de rînd se concretizează în îndemnuri ca oamenii să fie mîndri că sînt oameni, să fie conștienți de demnitatea lor umană, să și-o respecte și să-i oblige și pe alții să le-o respecte, să se împotrivescă umilirii, să nu mai îngăduie asupra lor să-i asimileze animalelor necuvîntătoare. În această accepție, *umanismul* său, ca tendință de eliberare a omului din cătușele medievale, ia caracterul unui *umanism* activ, luptător, plin de conținut revoluționar. Căci din clipa în care omul simte adevărata lui mîndrie de om el devine revoluționar, luptă pentru o orînduire în care omul să nu mai fie umilit și batjocorit. Iată, de pildă, ce accente străbat uneori învățătura lui Hus cînd el se referă la papi: „Oare și în aceasta sînt adevărați locțiitori ai apostolilor cînd permit ca oamenii să-i cinstească îngenunchind? Sau în aceea că, în timp ce papa șade sus într-o mantie pompoasă, care se întinde pînă la picioare și chir înaintea scaunului său, pe străinii ce-l vizitează îi silesc să îngenuncheze umiliți și să caute să-i sărute papii sfințele picioare, ca și cum sfințenia «sfințului părinte» s-ar scurge pînă în talpa piciorului său?”¹⁶. Implicația revoluționară a paragrafului este evidentă: nu vă mai plecați în fața nimănui, nici chiar a celui care stă în vîrfurile ierarhice feudale! *Umanismul* husit comportă deci note social-revoluționare.

În sfîrșit, husitismul se impune atenției noastre ca doctrină și mișcare revoluționară și prin atitudinea sa în problema instruirii și educării poporului

¹⁵ M. Machovec, *op. cit.*, p. 229—234.

¹⁶ Jan Hus, *O cirkvi*, ed. František M. Dobias — Amedeo Molnár, Praga, 1965, p. 118. cap. XIV; M. Machovec, *op. cit.*, p. 173.

lui. Pătrunzându-se puternic de elemente umaniste, husitismul a dat o lovitură de-a dreptul revoluționară mentalității medievale, prin aceea că Hus a formulat și urmașii săi au pus în practică postulatul *instruirii poporului de rînd în limba sa*. În orașele taborite s-au deschis școli în care învățau nu numai băieții, ci și fetele celor săraci, lucru de două ori neobișnuit în lumea medievală. Ridicarea omului de rînd — bărbat și femeie — din întunericul neștiinței la lumina științei de carte a fost pentru acele îndepărtate vremuri o operă revoluționară, care și-a arătat încă de pe atunci roadele. Oamenii din popor, luptători în rîndurile taborite, punînd mîna pe condei, ne-au lăsat în numeroase letopisețe mărunte și anonime amintirea paginii de glorie înscrise atunci de poporul ceh. Notele revoluționare ale husitismului se surprind și în elementele realiste și populare, cărora meșteri ridicați din popor le-au dat expresie într-o serie de opere de artă. Grija și dragostea față de om, puternicul conținut umanist de care era străbătută doctrina husită s-au revărsat, au trecut și în operele de artă. În sculptură, nenumărate madone (madona Opuka de la Plsen, madona din Krumlov) sînt apropiate de madonele Renașterii, sugerează privitorilor sentimentul femeii-mamă, sînt umanizate, dau expresie idealului personalității umane armonice, în contrast cu idealul mistic și reacționar al artei bisericești oficiale. În pictură, mai ales în miniatură, în Cehia, sub influența husitismului, s-au continuat, dezvoltat și adîncit elementele realiste ale școlii lui Teodor din Praga de pe la jumătatea secolului al XIV-lea, influențat de Renașterea timpurie. În contrast cu maniera naturalistă a picturii catolice, care urmărea să trezească în credincioși o exaltare mistică extremă, pictura husită prezintă în spirit realist tipuri rupte din contemporaneitatea cehă, pline de viață, cu trăsăturile lor specifice și adesea cu multe elemente de inspirație populară. În Slovacia la începutul secolului al XV-lea, în vremea răspîndirii husitismului acolo, operele pictorului Mihail și ale elevilor săi se remarcă de asemenea prin realism și printr-o tratare psihologică a subiectului ¹⁷.

Ideile husite s-au răspîndit în aproape întreaga Europă pe diferite căi : prin legăturile comerciale ori culturale dintre Cehia și alte țări europene, prin manifestele husite răspîndite aproape peste tot, prin expedițiile husite peste hotare ori prin emigrația husită în diverse țări după înfrîngerea la Lipany, în 1434, a oștirilor taborite — armatele populare ale husitismului radical. Ideile husite au ajuns în Slovacia, Polonia, țările bieloruse și ucrainene, Ungaria, Germania, Austria, Flandra, Franța, Anglia, Spania ¹⁸. Ele au pătruns și în țara noastră, în Transilvania și Moldova.

¹⁷ Pentru aceste considerații, vezi M. Dan, *op. cit.*, p. 251—254.

¹⁸ Despre răspîndirea europeană a husitismului, vezi *ibidem*, p. 200—211 și 255—262.

În țările române, husitismul s-a răspândit în mase populare mai largi îndeosebi în Transilvania. Din analiza doctrinei husiților din Moldova și Transilvania, se desprinde puternicul ei conținut, atât anticlerical, cât și anti-feudal. Husiții din Moldova declarau că nu se supun bisericii catolice și nici unei alte autorități bisericesti, denunțau venalitatea clerului catolic și a papalității, condamnau indulgențele papale, respingeau venerarea moaștelor sfinților, nu recunoșteau nici o organizare bisericască, se ridicau și împotriva principiilor de bază ale dreptului și statului feudal etc. Doctrina husiților din Moldova se apropia în o serie de probleme de „erezia” țărănească — plebeie a hiliasmului, conținând, ca și acesta, elemente raționaliste. Învățătura husiților din Transilvania, ca și a celor din Moldova, este o aspră critică la adresa papalității și a caracterului spoliator al ierarhiei superioare bisericesti, a cărei desființare ei o cer, mergînd pînă la lichidarea fizică a prelaților. Aici nu este vorba doar de o simplă agitație pașnică, ci de însăși pregătirea maselor populare pentru lupta necruțătoare împotriva înaltului cler romano-catolic. Ca și husiții din Moldova, și cei din Transilvania respingeau venerarea sfinților, a moaștelor și a icoanelor și-și băteau joc de minuni. Dar, dincolo de aceste teze de caracter dogmatic, tezele husiților transilvăneni căutau să submineze și puterea laică a bisericii catolice. În acest scop, pentru a lovi în bazele materiale ale bisericii, ei cereau confiscarea averilor, desființarea decimeii și a tuturor obligațiilor feudale față de biserică. Totodată, învățătura husiților din Transilvania se îndrepta și împotriva statului feudal, a cărui legislație o respingeau. Tezele husiților din țările române reflectă atât interesele păturilor orașenești, cât mai ales pe cele ale sărăcimii satelor și orașelor noastre¹⁹. Aproape peste tot husitismul a fost îmbrățișat mai ales de țărani, de micii meșteșugari și de sărăcimea orașelor și, grefîndu-se pe realitățile social-economice dintr-o țară sau alta, a dus la nenumărate mișcări populare antifeudale și anticlericale. Ceea ce explică îmbrățișarea husitismului îndeosebi de către cele mai sărace și mai asuprite elemente sociale este iarăși tocmai puternicul său conținut revoluționar. Inițiat ca o mișcare reformatoare, husitismul s-a pătruns tot mai mult de elemente revoluționare, și în această formă a doctrinei de puternic conținut social și de caracter radical el a împînzit Europa. Nu întîmplător învățătura husiților ardeleni — iobagi români și unguri și plebe orașenească — este pe alocuri de caracter

¹⁹ Tezele husiților din Moldova au fost publicate de Euseb. Fermendžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica*, Zagreb, 1892 (*Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium*, vol. XXIII), p. 245—248 (*Summa doctrinae Hussitarum per Hungarium, Moldaviam et Sirmium diffusorum quam fratres minores vicariae Bosnae impugnant*), iar tezele husiților din Transilvania se află la P. Lukcsics, *XU századi pápák oklevele*, II, Budapesta, 1938, p. 21—25. Tezele husiților din țările române au fost analizate de L. Demény — I. Patáki, *Husitské revolucni hnutí na území L.R.R.*, în *Mezinárodní ohlas husitství*, Praga, 1958, p. 185—220; P. V. Sovetov — Ju. Ja. Baskin, *Iz istorii obščestvenno političeskoj míslí Moldavii, O vzgliadah na gosudarstvo i pravo v XU—XVII vekah*, în *Učennije Zapiski Instituta Istorii Moldavskogo Filiala ANSSSR*, tom. 1 (10), 1959, p. 207—210; L. Demény, *Az 1437-38-as bábolnai népi felkelés*, București, 1960, p. 157—177; dr. V. P. Œuşarin, *Krestianskoe vesztanie v Transilvanii (1437—1438 gg.)*, Moscova, 1963, p. 198—209.

net taborit, uneori chiar hiliast, după cum nu întimplător sistemul de luptă al răsculaților de la Bobîlna, în sîngerosul an 1437, este de factură tabo-rită²⁰. Este și aceasta, între multe alte dovezi, un indiciu de conținutul re-vo-luționar al husitismului, mai ales în anii de după moartea lui Hus.

*
*   *
*

În sfîrșit, se cuvine să subliniem în cîteva cuvinte actualitatea învăță-turii lui Hus. K. Marx prețuia mult lupta dată de Hus la Constanța împo-triva „cîinilor de pază ai bisericii”. El l-a comparat pe Hus cu Garibaldi, revoluționarul democrat italian. F. Engels, în 1856, a arătat ce loc ocupă tradiția husită în dezvoltarea mișcării muncitorești cehe, în care se întîlnesc și puternice reminiscențe husite. În cursul vremii, clasa muncitoare cehă a apărut cu fidelitate sîmburele revoluționar al tradiției husite. Numele lui Hus i-a încurajat pe muncitorii cehi în luptele purtate împotriva capitaliștilor, ca și în lupta de eliberare națională de sub jugul fascist.

Marele Hus, prin lupta și învățătura lui, a dat un fundament mișcării revoluționare husite, cea mai puternică mișcare antifeudală a evului mediu, care a zguduit lumea feudală timp de două decenii după moartea lui Jan Hus. Hus a arătat poporului ceh calea în lupta împotriva asupririi feudale, a fost un mare patriot care și-a iubit cu ardoare patria, poporul, limba cehă, dar a fost totodată pătruns de sentimentul solidarității internaționale cu trudi-torii de pretutindeni. Patriotismul socialist și internaționalismul proletar au în Hus o pildă veșnic vie. În lupta lui grea împotriva bisericii și feuda-lismului, Hus n-a pierdut niciodată din vedere omul simplu, de bucuriile și necazurile căruia s-a simțit totdeauna alături, pentru ridicarea culturală și morală a căruia a activat neobosit. În ce privește grija pentru om, uma-nismul socialist și comunist poate revendica în Hus un mare precursor, al cărui nume strălucește și azi, după cinci veacuri, în galeria personalităților progresiste ale întregii omeniri²¹.

²⁰ M. Dan, *Cehi, slovaci și români în veacurile XIII—XVI*, Sibiu, 1944, p. 97 ; Șt. Pascu, *Bobîlna*, ed. 2, București, 1963, p. 89 (despre întărirea taberei de la Bobîlna după sistemul taborit).

²¹ Vezi J. Macek, *Jan Hus*, p. 145—147.